

Analyse en vertaling van Augustinus' preek 190 en de Newberry-Yale-tekst

Joost van Neer

1. Augustinus, retor en prediker

Geheel onverwacht en tegen zijn zin werd de bekende retor Augustinus (354-430) in 391 op aandringen van het kerkvolk door bisschop Valerius van Hippo tot priester gewijd. De van oorsprong Grickestalige Valerius, achtte zichzelf niet meer opgewassen tegen de (ketterse) problemen van alledag: hij voelde zich er te oud voor en zijn Latijn schoot tekort. In feite had hij met zijn vooruitziende blik gezien welke mogelijkheden een medewerker als Augustinus de jonge kerk te bieden had. Tegen de gewoonte in kreeg de jonge priester daarom meteen de opdracht om te preken, hoewel dat in het westen formeel de taak van de bisschop was. Augustinus zou deze opdracht gedurende bijna veertig jaar met groot enthousiasme blijven vervullen.¹ Verondersteld wordt dat hij tijdens de liturgie minimaal zesduizend keer heeft gepreekt.²

Over het algemeen volgde na het openingswoord, een psalmvoordracht en enige lezingen uit de Schrift, de preek van de bisschop. Als die voorbij was, werden de niet-gedoopten na een kort afsluitend gebed weggestuurd.³

Als retor was Augustinus zeer bedreven in het hanteren van het gesproken woord. Kenmerkend voor retoren was hun vermogen om te improviseren. Het woord Gods was de spil van Augustinus' prediking.⁴ Na een korte voorbereiding in gebed en meditatie improviseerde Augustinus zijn preken, hierbij puttend uit zijn fenomenaal geheugen, op de voor hem karakteristieke associatieve wijze naar aanleiding van de schriftteksten uit de liturgie. Preek 190 is een voorbeeld van een panegyrische preek, gehouden als reflectie op de teksten van psalm 95 (96), Lukas 2, Johannes 1 en Romeinen 13.⁵

¹ Meer hierover is te vinden in T.J. VAN BAVEL: *Veel te laat heb ik jou lief gekregen* (Heverlee 1986). In dit werk staat een vertaling van de levensbeschrijving die Possidius van Augustinus heeft samengesteld.

² Een beknopt overzicht van Augustinus' preekarbeid is te vinden in J. VAN NEER e.a.: *Aurelius Augustinus, Als licht in het hart* (Baarn 1996) inleiding door M. SCHRAMA, p. 7-20.

³ M. KLÖCKENER: S. Dolbeau und liturgiegeschichtliche Forschung, in G. MADEC (ed.): *Augustin Prédicateur, Actes du Colloque International de Chantilly, 1996* (= Collection des Études Augustiniennes, Série Antiquité 159) (Parijs 1998) 158-159. Voor een algemene beschrijving, zie H. WEGMAN: *Riten en mythen. Liturgie in de geschiedenis van het christendom* (Kampen 1991) 154. Voor een levendige beschrijving, zie F. VAN DER MEER: *Augustinus de zielzorger* (Utrecht/Brussel 1947) 244 e.v.; A. SIZOO: *Augustinus. Leven en werken* (Kampen 1957) 189.

⁴ Chr. MOHRMANN: *Sint Augustinus, Preken voor het volk* (Utrecht/Brussel 1948) XLVII.

⁵ M. SCHRAMA: *Prima lectio quae recitata est. The liturgical pericope in light of Saint Augustine's sermons* (Leuven 1995).

Preek 190 is een van de vele preken van Augustinus die in de loop der eeuwen door anderen zijn bewerkt. In dit artikel wil ik laten zien welke vrijheden een bewerker, die zich bezighield met het werk van iemand die in de traditie als een autoriteit geldt, zich kon permitteren. Daartoe geef ik een becommentarierende analyse van Augustinus' authentieke preek 190 en de bewerking daarvan die bekend staat als de Newberry-Yale-tekst.⁶

2. Preek 190, een kerstpreek

In 1683 verscheen in Parijs het vijfde deel van de *Werken van de heilige Aurelius Augustinus, bisschop van Hippo*.⁷ In dit lijvige boekwerk publiceerden de Benedictijnen van Saint-Maur de 363 preken voor het volk, waarvan de authenticiteit na zorgvuldige studie vast was komen te staan. Dit corpus was overzichtelijk ingedeeld in vier klassen: 'over de Schrift', 'over de tijd', 'over de heiligen' en 'over diverse onderwerpen'.⁸ Tot de klasse 'over de tijd' (de preken 184-272) behoren dertien kerstpreeken.⁹ De zevende van deze dertien kerstpreeken is preek 190,¹⁰ een preek met een lengte van twee kolommen.¹¹ Augustinus heeft deze preek gehouden op de vijftiende december van één van de jaren tussen 391 en 400.¹²

Het feest van de geboorte van Christus had in de tijd van Augustinus al een vaste plaats gekregen binnen het kerkelijk jaar¹³ en was vastgesteld op 25 december, voorheen de geboortedag van de Onoverwinnelijke Zon.¹⁴ Met het verval van de – ook in politieke zin – bindende kracht van de antieke polytheïstische godsdienst in het Romeinse Rijk was er een dringende behoefte ontstaan aan een nieuwe *modus* om de eenheid binnen de staat te bewaren. Die werd gevonden in de mystieke verering van de zonnegod, uit het oosten ingevoerd door keizer Heliogabalus. Na zijn overwinning op koningin Zenobia van Palmyra wijdde Heliogabalus' opvolger keizer Aurelianus op 25 december 274 op het Marsveld in Rome een tempel aan de Onoverwinnelijke Zon. Vanwege haar populariteit en haar brede verspreiding vormde de verering van de zonnegod een serieuze bedreiging van het christelijke geloof. In de tijd van keizer Constantijn werd het feest van de geboorte van de

⁶ Preek 190 van Augustinus werd eerder vertaald door Chr. Mohrmann, zie onze noot 4.

⁷ *Sancti Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi Operum, tomus quintus, continens sermones ad populum, opera et studio monachorum Ordinis Sancti Benedicti, e congregatione Sancti Mauri* (Parijs 1683).

⁸ *Ibidem* 4 (Praefatio).

⁹ Voor een overzicht van de vertalingen van deze preken, zie H. VAN REISEN: *Met Augustinus aan de slag, Hulpboek voor de studie van Augustinus* (Eindhoven 1996) 80.

¹⁰ In *Natali Domini*, VII.

¹¹ AUGUSTINUS: *Sermones ad populum* kol. 891-893; *Patrologia Latina* 38,1007-1009.

¹² P.P. VERBRAKEN: *Études critiques sur les sermons authentiques de Saint Augustin* (= *Instrumenta Patristica* 12) (Steenbrugge/Den Haag 1976) 99.

¹³ Zie hiervoor bijvoorbeeld Brief 140,14.

¹⁴ *Natale Solis Invicti*. Over de bepaling van de datum van Kerstmis, zie ook S.K. ROLL: *Toward the origins of Christmas* (= *Liturgia condenda* 5) (Kampen 1995).

Onoverwinnelijke Zon omgevormd tot het feest van de geboorte van Christus, de Zon van gerechtigheid, al bleef de verering van de zonnegod nog lang nasmeulen.

Zoals in de meeste van zijn preken snijdt Augustinus ook in de vier capita van preek 190 een grote hoeveelheid thema's aan, waarvan er vele op een of andere manier niet alleen in de meeste van zijn kerstpreken voorkomen, maar ook in vele andere werken, aangezien Augustinus zijn hogere gedachten vaak 'uitprobeerde' in zijn preken.¹⁵ Een van zijn meest geliefde thema's is het thema van het licht en de dag, waarmee hij al eerder, in zijn filosofische en zijn manicheïsche periode zeer vertrouwd was geraakt,¹⁶ maar dat hij eerst met behulp van de Schrift kon oplossen.¹⁷ Dit mystieke thema overschaduwde de historische datum van de geboorte van Christus, die hij slechts gebruikt als vertrekpunt. Het gaat immers niet om het zien of aanraken van de historische Jezus, maar om de Christus van het geloof.¹⁸ Om dezelfde reden wordt bijvoorbeeld Jozef niet genoemd.¹⁹ Augustinus probeert de toehoorder ertoe aan te zetten om zoal niet door middel van het verstand, dan toch door middel van het geloof door te dringen tot het mysterie dat crachter zit.²⁰

3. Inhoudsoverzicht van preek 190

In caput 1 van preek 190 stelt Augustinus het thema van het licht van de dag en de duisternis van de nacht aan de orde door een verband te leggen tussen de kosmische winterzonnestilstand op 25 december en de historische geboortedag die Christus voor zichzelf uitkiest. Na 25 december gaat de zon langer schijnen, waardoor de dagen langer en de nachten korter worden. Op een periode die wordt gekenmerkt door toenemende duisternis volgt een periode van toenemend licht. In de antieke heidense godsdienst werd daarom op 25 december het feest van de Onoverwinnelijke Zon gevierd, een feest dat tot diep in de christelijke tijd bleef bestaan en waartegen Augustinus zich verzet door erop te wijzen dat de ware gelovigen niet de fysieke zon vereren, die geschapen is, maar de eeuwige Schepper van de zon.²¹ Deze Schepper, het Woord, de Dag is op 25 december als mens geboren zonder aan godheid in te boeten: *Dies ex Die*, Dag uit Dag. Bovendien wordt er een verband gelegd met Johannes 1. In caput 2 werkt hij het contrast tussen Christus' goddelijke en menselijke geboorte uit, de ene buiten de tijd uit de Vader zonder moeder, de andere binnen de tijd uit een moeder zonder vader. Op het laatste gegeven laat hij een interessante beschouwing volgen over de gevolgen

¹⁵ F. DOLBEAU: *Seminator verborum*, in MADEC (ed.): *Augustin Prédicateur* 96.

¹⁶ S. POQUIE: *Le langage symbolique dans la prédication d'Augustin d'Hippone*, 1 (Parijs 1984) 347-351, 383-387.

¹⁷ J. RIST: *Augustine. Ancient thought baptized* (Cambridge 1994) 8.

¹⁸ T.J. VAN BAVEL: *Augustinus. Van liefde en vriendschap* (Baarn 1970) 98-99.

¹⁹ P. DE ROSA: *St Augustine on the nativity*, in *The clergy review* 45 (1960) 651.

²⁰ G. HUDON: *Le Mystère de Noël dans le temps de l'église d'après Saint Augustin*, in *La Maison Dieu* 59 (1959) 77-80.

²¹ POQUIE: *Le langage symbolique* 380.

van de maagdelijke geboorte voor de positie van de vrouw. Christus verheft immers niet alleen de man door geboren te willen worden als man, maar ook de vrouw door geboren te willen worden uit een vrouw, die Hij zelf heeft geschapen en uitgekozen, en die maagd blijft zoals Christus God blijft. Zowel de val als het heil komt door de vrouw tot de man.²² In ieder geval wordt het Woord vlees in de vorm van een kind. Om het paradoxale thema van dit onmondige kind²³ dat tegelijk het Woord is, draait caput 3. Het kind is als iedereen uit een moeder geboren en is dus zwak, maar hen die geloven, zal het naar het hemelse Jeruzalem brengen, hetgeen zeker niet getuigt van zwakheid. Het kind vernedert zichzelf en wordt mens, maar het blijft tegelijk God. Het ligt in een kribbe als voer voor de lastdieren, voor de ezel bijvoorbeeld, dat wil zeggen: de mensen. Met de vaststelling dat dit kind vandaag is geboren, is Augustinus terug bij het thema van de eeuwige dag en de dag binnen de tijd, dat hij in caput 4 schitterend uitwerkt aan de hand van een reeks bijbelcitataten.

4. De Newberry-Yale-tekst van preek 190

Van veel preken van Augustinus bestaan er bewerkingen.²⁴ Al tijdens Augustinus' leven, maar vooral in de Middeleeuwen,²⁵ waren de originele, onder het streng toezicht van de bisschop verschenen preken, die in de bibliotheken van Hippo en Carthago bewaard werden,²⁶ de bron voor talrijke preekafschriften.²⁷ Deze laatste kwamen dikwijls terecht in preekcollecties of homiliaria. Aangezien plagiaat in de moderne zin van het woord niet bestond en de oorspronkelijke auteur het zelfs als een gunstige ontwikkeling zag wanneer zijn woorden werden aangehaald,²⁸ werd er in de prediking op grote schaal gebruik gemaakt van het werk van anderen.²⁹ Het gevolg was dat de scheidslijn tussen authentiek en inauthentiek niet meer altijd duidelijk zichtbaar was.³⁰ In de loop van de tijd werden er door verschillende geleerden evenwel criteria vastgesteld, aan de hand waarvan kon worden besloten of een op naam van Augustinus overgeleverde preek ook werkelijk van Augustinus was. Zo kan er worden gelet op de vorm: op taalgebruik, stijl en wijze van citeren, maar

²² VAN BAVEL: *Augustinus* 57.

²³ *In-fans* betekent letterlijk *niet-sprekend*.

²⁴ Zie hiervoor ook VAN NEER c.a.: *Aurelius Augustinus* 7-9.

²⁵ DOLBEAU: *Seminator verborum* 106.

²⁶ VAN DER MEER: *Augustinus de zielzorger* 365-368.

²⁷ M. SCHRAMA: Augustinus preekt in Carthago op het feest van 's Heren geboorte. De authenticiteit van sermo 369, in *Jaarboek voor liturgie-onderzoek* 13 (1997) 219-245, p. 220.

²⁸ Zie *De doctrina christiana* IV, 29-30, in vertaling te lezen in J. DEN BOEFT & I. SLUITER: *Wat betekent de bijbel? Christelijke scholing in tekstbegrip en presentatie* (Amsterdam/Leuven 1999) 193-194.

²⁹ Meer hierover is te vinden in A. KJAASSEN: *Tien preken van Caesarius van Arles (470-542). Vertaald en toegelicht* (Schiedam 1996).

³⁰ SCHRAMA: Augustinus preekt in Carthago 221.

er kan ook worden gekeken naar de inhoud: bijvoorbeeld naar gedachtegoed en het gebruik van allegorese.³¹

Van preek 190 is de authenticiteit onbetwist, de Newberry-Yale-tekst van deze preek is een bewerking. Uit welke tijd en van wie deze bewerking stamt, is niet zeker. In ieder geval moet zij ten grondslag hebben gelegen aan het Yale-fragment uit de zevende eeuw en aan de Newberry-tekst uit de negende eeuw,³² twee teksten die zo sterk op elkaar lijken dat ze waarschijnlijk op dezelfde oerbewerking teruggaan. In de jaren zeventig heeft Bernard Peebles geprobeerd deze oerbewerking te reconstrueren. Het resultaat van dit werk is de Newberry-Yale-tekst.³³

Geconstateerd kan worden dat de Newberry-Yale-tekst korter is dan preek 190. Preek 190 heeft een lengte van 873 woorden, terwijl de Newberry-Yale-tekst 620 woorden lang is. Daaruit blijkt dat de bewerking maar liefst 253 woorden, bijna een derde deel, korter is. Van de 620 woorden die de Newberry-Yale-tekst telt, komen er slechts 191 volledig overeen met preek 190.³⁴

5. Inkortingen, weglatingen en toevoegingen in de Newberry-Yale tekst

5.1. Inkortingen

In de bewerking komen zowel inkortingen als weglatingen voor. Bij de inkortingen gaat het in de meeste gevallen om gedachten die bondiger en eenvoudiger geherformuleerd worden. Soms doet dit geen afbreuk aan de inhoud, meestal wel. Een enkele keer keert een bondiger geformuleerde gedachte verderop weer terug in de vorm van een toevoeging.

(1) Een voorbeeld van een bondigere en eenvoudigere herformulering staat in de regels 20-22:³⁵

Agnoscamus diem et simus dies.
Nox enim eramus,
cum infideliter uiuebamus.

Haec uerba apostoli sunt.

³¹ Een overzicht hiervan is te vinden in SCIRAMA: Augustinus preekt in Carthago 223-224.

³² Het Yale-fragment (uit de zevende eeuw) bevindt zich in de Yale University Library te New Haven, de Newberry-tekst (uit de negende eeuw) in de Newberry Library te Chicago.

³³ B. PEEBLES: St. Augustine, Sermo 190: The Newberry-Yale Text, in E.J. DE SMEDT e.a. (eds.): *Corona gratiarum. Miscellanea patristica, historica et liturgica Eligio Dekkers XII lustra complenti oblata* (= Instrumenta patristica 10-11) (Steenbrugge 1975) 343-350.

³⁴ Dat zijn de regels 1-3, 16-19, 35-37, 52-53, 58-59, 68, 81-83, 122-123, 126-128, 142 en 197 volgens de Peebles-tekst.

³⁵ De regelaanduiding verwijst naar de Peebles-tekst. De links-georiënteerde teksten behoren tot preek 190, de rechts-georiënteerde tot de Newberry-Yale-tekst. Teksten die de hele regel beslaan, komen zowel in preek 190 als in de Newberry-Yale tekst voor. Het voorgaande geldt ook voor de vertaling.

In dit voorbeeld spaart de auteur van de Newberry-Yale-tekst niet alleen zeven woorden uit, maar laat hij ook de thematiek los. Terwijl Augustinus het thema 'dag = licht = geloof' uitwerkt, dat hij tegenover 'nacht = duisternis = ongeloof' stelt, waarmee hij de gedachte in het citaat uit Paulus' Brief aan de Romeinen omspeelt en die aan zijn eigen overweging over de geboortedag koppelt, volstaat de bewerker met een simpele bronvermelding. Het is duidelijk dat de tekst door deze ingreep aan zeggingskracht inboet, aangezien er volstrekt geen sprake meer is van een glijdende overgang, anders gezegd: Augustinus' consequente associeer- en redeneerwijze wordt hier doorbroken.³⁶ Bovendien gaat de vereenzelviging van Augustinus met zijn publiek, die zich uit in het gebruik van de eerste persoon meervoud, *agnoscamus*, in de bewerking geheel verloren. Tenslotte komt de aansluiting met het woord *infidelitas* in regel 23 volledig in de lucht te hangen.

(2) Een ander voorbeeld staat in de regels 64-67:

Quis comprehendat
novitatem novam,
inusitatam in mundo,
incredibilem credibilem factam,
et toto mundo incredibiliter creditam:

Quis comprehendat
nativitatem istam novam
inusitatam,
unicam,
singularem,
nec ante factam
ne<c> postea:

De redenering op zichzelf wordt in dit voorbeeld niet aangetast. Auteur en bewerker brengen hun verwondering tot uitdrukking. Hoewel de Newberry-Yale-tekst hier maar drie woorden korter is, is het speelse karakter van de manier waarop Augustinus de gedachte onder woorden brengt, echter volledig verloren gegaan. Zo is onder meer het woordspel met *incredibilis* en *credibilis* verdwenen en vervangen door een reeks synoniemen. De visualisatie van de beide versies toont dit aan.

(3) In de rhetorische vraag in de regels 71-76 stelt Augustinus dat het voor Christus die alles heeft geschapen, in de ogen van de ware gelovige best mogelijk - had kunnen zijn om mens te worden zonder moeder. De eerste mens in het Oude Testament had toch ook geen vader en moeder? Uit de bewerking blijkt dat inkortingen gemakkelijk tot onzin kunnen leiden. Kennelijk heeft de bewerker zijn voorbeeld niet begrepen en er daarom een citaat uit preek 290 bijgehaald,³⁷ aangezien hij glashard beweert dat Christus, nota bene in de buik van een maagd, - zonder vader en moeder mens is geworden. Overigens is deze gedachte in tegenspraak met wat hij in de regels 49-51 zegt.

Quis enim dicat
non potuisse Dei uerbum,
per quod facta sunt omnia,
facere sibi carnem
etiam sine matre,
sicut primum hominem sine patre fecit et matre?

qui hoc comprehendat
illud quidem mirandum non est.

quia in utero uirginis
fecit sibi carnem
sine patre et matre?

³⁶ SCHRAMA: Augustinus preekt in Carthago 236.

³⁷ Zie *Sermo* 290,1: "Et idem ipse Dominus fecit sibi carnem in utero uirginis, sine homine patre, qui fecit primum hominem sine patre et matre."

(4) In zijn drang tot vereenvoudiging laat de auteur van de Newberry-Yale-tekst niet alleen gedachten los en schraapt hij karakteristieke retorische wendingen, soms herformuleert hij de nobele tekst van Augustinus ook op een banaliserende manier. Peebles spreekt hier van 'levendigheid'.³⁸ Zo staat er in de regels 110-112:

Vicit serpentis astutiam gratia Iesu Christi.

Serpens abscessit confusus.

(5) Het laatste voorbeeld staat in de regels 198-205. Ook in dit voorbeeld wordt de slotzin van Augustinus tot de kern gereduceerd. Afgezien van de ongrammaticaliteit van de bewerking blijft van het thema *carnalem nativitatem = celsitudinis humilitatem*, op de voor Augustinus karakteristieke wijze beschreven met parallelle kola, zinsleden, klankspel en rijm, weinig over behalve het laatste, zoals de onderstaande visualisatie van de structuur aantoont.

Magis ergo miremur		Magis ergo in domino nostro miremur
quam contemnamus		
eius etiam	carnalem nativitatem;	
et ibi agnoscamus		
tantae propter nos celsitudinis	humilitatem;	humilitatem,
Inde accendamus		ut aedificamur
	charitatem;	caritatem.
ut perueniamus		
ad eius	aeternitatem;	

5.2. Weglatingen

Naast deze inkortingen zijn er ook grote weglatingen.

(1) De eerste hiervan staat in de regels 4-14. In deze passage borduurt Augustinus voort op zijn in de openingszin onthulde gedachte dat de macht van de Heer Jezus zover gaat dat Hij niet alleen zijn moeder kan uitkiezen maar ook de dag waarop Hij geboren wordt. Mensen kunnen dat niet. Sterker nog, de typisch menselijke gewoonte om met het oog op gunstige resultaten aan de hand van de stand der sterren ergens dagen voor uit te kiezen, benadrukt op een licht spottende manier de zwakke positie van de dwalende mens tegenover die van God. De passage bestaat uit drie delen die ieder zo zijn opgebouwd, dat de toehoorder voldoende tijd heeft om de strekking tot zich te kunnen laten doordringen. Om dit te verduidelijken staat hieronder in de rechterkolom van de onderstaande visualisatie een samenvatting van de Latijnse tekst.

Errantes homines plerumque eligunt dies,
 alius novellandi,
 alius aedificandi,
 alius proficiscendi,
 et aliquando etiam alius uxorem ducendi.
 Quod cum facit,

1 alle mensen kiezen, maar

³⁸ PEEBLES: St. Augustine, Sermon 190, 351 (13).

ideo facit, ut inde aliquid natum feliciter nutriatur.	
Nemo tamen potest eligere diem quo ipse nascatur.	niemand kan zijn geboortedag kiezen
Sed ille potuit utrumque eligere, qui utrumque potuit creare.	2 Christus wel: Hij is de schepper
Nec ita elegit diem, sicut eligunt qui fata hominum inaniter de siderum dispositione suspendunt.	maar Hij kiest anders dan de mensen
Non enim per diem felix factus est qui est natus, sed felicem fecit diem quo nasci est ipse dignatus.	3 Christus heeft de dag gelukkig gemaakt

Augustinus beschikte over de uitzonderlijke gave om hetgeen hij als wetenschappelijk denker en theoloog aan inzichten gewonnen had, op de meest eenvoudige en heldere, voor de gewone man begrijpelijke wijze onder woorden te brengen.³⁹ Uit het bovenstaande voorbeeld blijkt duidelijk dat de retor die hij nog altijd is, vanuit een eenvoudige, concrete situatie vertrekt, om via een verhelderende uitleg bij de moeilijke, abstracte gedachte uit te komen, die daardoor begrijpelijk wordt. Een preek van Augustinus zou tegenwoordig eerder een conferentie genoemd worden.⁴⁰ Weglating van een passage als de bovengenoemde tast dit conferentie-karakter aan. De bewerker geeft de algemene strekking slechts weer in een kernachtige toevoeging (regel 15):

Elegit diem qui fecit omnem diem.

(2) De tweede weglating betreft bijna het gehele caput 4. Dit caput vormt het daverende slotakkoord van Augustinus' preek 190. Van een goed spreker verwachtte men een aangenaam doorlopende revue van feiten of gedachten, eerder onderhoudend en fraai dan fel-boeiend, voorzien van een goede kop en een klinkend slot.⁴¹ In een passage van 203 woorden (regel 169-196) koppelt Augustinus de feestelijke gedachte van het licht op de voor hem bekende manier aan Lukas' kerstverhaal, waarmee hij terug is bij het thema 'dag = licht = geloof' uit caput 1. Deze passage is een uitstekende illustratie van de manier waarop Augustinus de bijbel uit de bijbel verklaart, een werkwijze die duidelijk afwijkt van de werkwijze van de bewerker. Een bepaalde zin, een bepaald woord roept terstond een andere tekst bij Augustinus op en die tekst moet op enigerlei wijze in verband staan met de eerste.⁴² Zij is een typisch voorbeeld van organische vervlechting en ontvouwing van gedachten bepaald door bijbelteksten.⁴³ Via psalm 95 (96) en de herhaling van

³⁹ MOHRMANN: *Sint Augustinus* LIII.

⁴⁰ T.J. VAN BAVEL: *Augustinus, Preken over de eerste brief van Johannes* (Leuven 1992) VII.

⁴¹ VAN DER MEER: *Augustinus de zielzorger* 369.

⁴² MOHRMANN: *Sint Augustinus* L.

⁴³ SCHRAMA: Augustinus preekt in Carthago 223.

het daaraan gerelateerde *agnoscamus* uit caput 1, regel 20, komt hij bij het thema 'dag-licht uit dag-licht' zoals dat beschreven staat in psalm 66 (67). Iedereen heeft dat licht nodig om de weg van God te kunnen zien, gaat Augustinus verder, want volgens Johannes heeft de Heer zelf gezegd dat Hij de weg is. Zijn associatieve denkwijze brengt hem vervolgens op Lukas' verhaal over Simeon. Dit verhaal haalt hij niet alleen aan om zijn intrinsieke waarde, maar vooral omdat het woord *salutare* in Simeons uitspraak voorkomt, een van de schakels in de ketting 'dag = licht = heil = weg = Christus = heil = dag = kind'. Dit verhaal verbindt hij weer met psalm 95 (96). Hij sluit af met vier prachtige paradoxen uit Lukas' kerstverhaal. Door deze aanpak kan Augustinus bovendien zonder verdere verwijzingen definitief afrekenen met de gedachte van de zon zoals die door de ongelovigen wordt gehanteerd. De onderstaande visualisatie toont dit aan.

Merito psalmi eius tanquam voce tubae caelestis accendimur, vergelijking psalm - tuba caelestis
ubi audimur:

Cantate domino canticum novum:	verband psalm - zang voor de Heer
cantate domino, omnis terra.	
Cantate domino	
et benedicite nomen eius.	

Agnoscamus ergo, et annuntiemus diem ex die, qui in carne natus est isto die.	erken en verkondig zo de geboorte van Dag uit Dag
---	--

Dies filius ex die patre, Deus ex Deo, lumen ex lumine.	1 de Dag = het Licht 2 het Licht = het Heil
---	--

Hoc est enim salutare, de quo alibi dicitur: Deus miscratur nostri, et benedicat nos; illuminet vultum super nos: ut cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum.	3 het Heil = de Weg
---	---------------------

Quod dixit, in terra, hoc repetiuit, in omnibus gentibus et quod dixit, viam tuam, hoc repetiuit, salutare tuum. Ipsum dominum dixisse meminimus, Ego sum via.	4 de Weg = Christus
---	---------------------

Et modo cum evangelium legeretur, audivimus Simeonem beatissimum senem responsum accepisse diuinum, quod non gustaret mortem, nisi prius uidisset Christum domini. Qui cum accepisset in manibus infantem Christum, et cognovisset paruulum magnum: Nunc dimittis,	verwerking evangelic
---	----------------------

inquit, domine, seruuum tuum, secundum uerbum tuum, in pace: quoniam uiderunt oculi mei salutare tuum.	5 Christus = het Heil verkondig het
--	--

Bene ergo nuntiemus diem ex die, salutare eius. Annuntiemus in gentibus gloriam eius, in omnibus populis mirabilia eius.	6 Heil = de Dag
--	-----------------

In praesepce iacet:
 sed mundum continet:
 ubera sugit,
 sed angelos pascit:
 pannis inuoluitur,
 sed immortalitate nos uestit:
 lactatur,
 sed adoratur:
 locum in diuersorio non inuenit,
 sed templum sibi in credentium cordibus facit.

kerstverhaal
 7 de Dag = het Kind

Het is duidelijk dat de weglating van deze passage in de Newberry-Yale-tekst een ware aderlating is en het feestelijke karakter van preek 190 ernstige schade toebrengt. De opsomming van een paar steekwoorden in de toevoeging van de regels 160-166 kan dat niet goedmaken.

5.3. Toevoegingen

Naast inkortingen en weglatingen zijn er ook toevoegingen. Soms zijn dat samenvattende toevoegingen, zoals de bovengenoemde regel 15 na de grote weglating van de regels 4-14. Vaak zijn het echter verklarende toevoegingen. In zijn preken is Augustinus altijd op zoek naar de juiste balans tussen concreet en abstract. Om zijn publiek te laten delen in zijn inzichten redeneert hij dikwijls vanuit het concrete naar het abstracte. Binnen dat proces weet hij niet alleen de juiste toon te treffen maar ook maat te houden. Brachten de inkortingen en weglatingen in de Newberry-Yale-tekst het karakter van preek 190 al in onbalans, de toevoegingen doen dat in een nog sterkere mate.

(1) Het eerste voorbeeld hiervan staat in de regels 27-34:

die natalis domini nostri Iesu Christi,
 et nox incipit perpeti detrimenta,
 et dies sumere augmenta.

die natalis domini nostri Iesu Christi,
 minuetur nox
 die crescente.
 Haec fuit causa
 ut istum diligeret diem
 qui natus est
 quando voluit.
 Natus est autem
 ut renascemur,
 mortuus est
 ne in eternum moriremur.

Terwijl Augustinus het eerder aangesneden thema ‘dag-nacht’ beknopt maar zorgvuldig uitwerkt met parallelie en rijm, verliest de bewerker zich in vrome bespiegelingen. Toch is de laatste zin van deze toevoeging in de geest van Augustinus, die dezelfde gedachte ontwikkelt in preek 262.⁴⁴

(2) Niet in de geest van Augustinus is de volgende toevoeging in de regels 38-51. Augustinus koppelt hier de dag aan de zon, en bepaalt de positie van God daarbij.

⁴⁴ *Sermo* 262,1: “Mortuus est, ne nos in aeternum moreremur.”

De ontwikkeling van de gedachte gaat uit van Johannes 1,14 en is volkomen logisch: het Woord wordt vlees om onder de zon te kunnen zijn, dat wil zeggen: op aarde. Dat doet het omwille van ons. Het vleesgeworden Woord bevindt zich dan op aarde, maar tegelijk staat het in majesteit boven het heelal waarin het onder meer de zon heeft geschapen. Zodoende staat het mensgeworden Woord boven de zon met als gevolg dat de zon ten onrechte voor een god wordt aangezien. De ware zon is niet de kosmische zon maar het mensgeworden Woord. Blinden van geest kunnen de ware zon, de zon van gerechtigheid, evenwel niet zien.

Quod enim uerbum erat,
caro factum est,

ut propter nos posset esse sub sole.

Carne quippe sub sole:
maiestate autem super universoni mundum,
in quo condidit solem.

Nunc uero et carne super istum solem,
quem pro deo colunt,
qui mente caeci uerum iustitiae non
vident solem.

Neque arbitremur
sicut quidam de Christo sola humana
sapientes

ex illo cepisset dicunt dominum
nostrum

ex quo de uirgine natus est
nescientes misterium diuine
dispensationis.

Ibi enim carnem accepit.

Nam uerbum erat et Deus apud Deum erat.

Et sic omnia per ipsum facta sunt

et Maria per ipsum facta est.

Quo modo ergo cepit ex matre
cuius mater non esset

nisi per ipsum facta esset?

Tegenover de enthousiaste originaliteit van Augustinus voert de bewerker een droge, beledende, wat zeurderige toon. In een vreemd soort Latijn overdenkt hij de menswording van het Woord aan de hand van Johannes 1,1, een proces dat plaatsvindt met de hulp van de maagd Maria die hier ook expliciet wordt genoemd. De gedachte op zichzelf, verbonden met de naam 'Maria', komt ook bij Augustinus voor, bijvoorbeeld in kerstpreek 187 en woordelijk hetzelfde in een van de *Verhandelingen over het Johannesevangelie*.⁴⁵ Van Augustinus' inspanningen om tegenover de blinden van geest, die slechts het kosmische licht zien, de Onoverwinnelijke Zon te bestrijden ontbreekt elk spoor.

(3) Ook in de regels 77-80 blijkt dat de bewerker zijn boodschap door voortdurende herhaling aan zijn publiek wil doorgeven. Bij deze toevoeging grijpt hij terug op Augustinus' preek 97.⁴⁶

non enim quia accessit dies mutatus est.

per quem factus est dies

qui fecit illud ipse

et hoc fecit.

Potuit sibi carnem sine matre

quo modo uellit

unde uellit;

Deus enim erat.

⁴⁵ *Sermo* 187; *Ioann. euangel. tract.* 5,4.

⁴⁶ *Sermo* 97,1.

(4) Het thema van de val van de eerste mens heeft ernstige gevolgen voor de positie van de vrouw. In zijn kerstpreken gaat Augustinus hier uitgebreid op in. De bewerker maakt het verhaal vooral concreter, en vervangt daarbij de ene formulering van Augustinus door de andere: de formulering *ad decipiendum uirum* staat ook in Augustinus' werkje tegen de donatistische bisschop Gaudentius.⁴⁷

Lapsum certe primi hominis nostis,
 quia non est ausus serpens loqui uiro,
 sed ad eum deiciendum
 femineo usus est ministerio.

Nostis, fratres, casum primi hominis,
 quia non est ausus serpens loqui uiro
 per feminae aures et linguam ambiuit
 ad decipiendum uirum.

(5) In tegenstelling tot de bewerker probeert Augustinus de positie van de vrouw meteen veilig te stellen door middel van een afwerende constructie: *ut non possemus*. De bewerker lijkt zich in te leven in de concrete voorstellingen die hij zijn publiek toedicht, en stelt het als realiteit voor: *possumus*. Bovendien is de ontkenning weggevallen. Tenslotte is het woord *detestari* veel harder dan *horrere*. Bij Augustinus kun je onreinheid verafschuwen, het heidendom, de besnijdenis, de wet, of desnoods jezelf, maar nooit het vrouwelijk geslacht.

Ideo, ut non possemus mortem nostram
 in femina uelut motu iusti doloris horrere,

Ideo possumus quasi dolentes mortem nostram,
 in qua illorum hominum peccato corruimus,
 genus femineum merito detestari.

(6) Daar staat tegenover dat de bewerker verder gaat dan Augustinus, in de vorm van twee gedachten die ook wel bij Augustinus voorkomen. Zo citeert hij in de regels 105-107 uit preek 51:

Vt ergo dominus noster creator masculi et feminae
 commendare masculum et feminam,
 masculum uoluit nasci per feminam.

(7) En in de regels 113-116 uit de preken 45 en 72A en uit de *Contra Faustum* steekt hij de vrouw een hart onder de riem omdat zij de eerste was die de verrijzenis berichtte:⁴⁸

Hinc fecit dominus noster
 ut resurrectionem ipsius primo faeminae nuntiarent
 quia femina nuntiauerat mortem,
 faeminam uoluit esse nuntium uitae:
 erigat disperationem suam sexus infirmus.

⁴⁷ *Contra Gaudentium* 1,30,35.

⁴⁸ *Contra Faustum* 22,46.

(8) Hoe het mogelijk is dat God zich door de engelen laat horen, maakt de bewerker duidelijk in de regels 132-133. Hierbij steunt hij op *De Trinitate*:⁴⁹

Ipse enim erat in angelis
quos misit ad pastores obseruantes
uigilias suas.

Dit sluit naadloos aan bij de belerende toon die hij aanslaat.

(9) Ook in de regels 136-137 vindt hij het noodzakelijk om een verduidelijking toe te voegen:

Pastores primo debere uenire,
ut illi priores deberent Christum adorare.

(10) In regel 143 geeft de bewerker een (hier) overbodige toelichting op het citaat van Jesaja. Over de os zegt hij niets, evenmin als Augustinus.

In isto asello figuratus est populus gentium.

(11) In het volgende voorbeeld wordt Christus' menselijke geboorte afgezet tegen zijn goddelijke majesteit, een thema dat in preek 190 via het thema dag in de regels 167-168 de opmaat vormt voor het slotakkoord in caput 4. In plaats daarvan gaat de Newberry-Yale-tekst hier als een nachtkaaars uit. De formulering van de laatste zin is in de geest van Augustinus.⁵⁰

<p>Infirma est Christi ex matre natiuitas, sed ex patre ampla maiestas.</p>	<p>Natiuitas quippe Christi quasi infirma, quasi abiecta. Infantis inuoluti in pannis, positi in praeseptio, abiecta sunt haec. Sed angeli nuntiant, pastores adorant. Si contemnebas infirmitatem, mirare maiestatem.</p>
---	--

6. De latiniteit

De bovengenoemde voorbeelden van toevoegingen geven een redelijk zicht op de latiniteit van de Newberry-Yale-tekst. De latiniteit van de 191 woorden die van Augustinus zijn overgenomen, is in orde, het geïntendeerde publiek in aanmerking ge-

⁴⁹ *De Trinitate* 3,10.

⁵⁰ Zie *Sermo* 152: "Si miraris potestatem, intellige maiestatem."

nomen.⁵¹ Dat geldt over het algemeen ook wel voor gedachten, die rechtstreeks op Augustinus geïnspireerd zijn. Van de overige toevoegingen is de latiniteit echter discutabel, zeker in vergelijking met die van preek 190.

(1) Zo staat er in de regels 110-112:

Vicit serpentis astutiam gratia Iesu Christi.

Serpens abscessit confusus.

Hoewel deze zin grammaticaal correct is, wekt hij door zijn onbehouwenheid toch een komische indruk.

(2) Een duidelijk voorbeeld van een ongrammaticale zin vol fouten staat in de regels 38-44:

Neque arbitremur sicut quidam de Christo sola humana sapientes ex illo cepisset dicunt dominum nostrum ex quo de uirgine natus est nescientes misterium diuine dispensationis.

(3) Ook de regels 71-80 kunnen in de ogen van de geoefende lezer niet met goed fatsoen van Augustinus zijn:⁵²

qui hoc comprehendat illud quidem mirandum non est. quia in utero uirginis fecit sibi carnem sine patre et matre non enim quia accessit dies mutatus est. per quem factus est dies qui eicit illud ipse et hoc fecit.

7. Conclusie

In zijn bewerking van preek 190 heeft de auteur van de Newberry-Yale-tekst passages ingekort, weggelaten of toegevoegd. Hoewel de inkortingen al uiterst veelzeggend zijn, zijn het met name de twee grote weglatingen die de kenmerkende associatieve maar harmonische en virtuoze opbouw van Augustinus' preek 190 volledig doorbreken en vervangen door een houderige opbouw. Ook de toevoegingen geven echter een helder zicht op het niveau en de bedoelingen van de bewerker. Een belangrijk deel van de toevoegingen is aan het werk van Augustinus ontleend, en vooral aan zijn preken. De 'lasnaden' komen voor rekening van de bewerker. Ze zijn vaak ongrammaticaal en van een discutabele latiniteit. De rol die de kopiïst in dit proces speelt, mag overigens niet uit het oog verloren worden. Belangrijker is evenwel de aard van de toevoegingen. In een aantal gevallen hebben ze een verklarend karakter. In de meeste gevallen gaat het echter om herhalende en dus – vanuit de optiek van Augustinus gezien – overbodige toevoegingen, die hooguit van belang lijken te zijn in het kader van de memorisatie. Toch heeft ook de bewerker bepaalde doelen voor ogen gehad.⁵³ Zo zet hij Augustinus' gedachte over de positie van de vrouw met behulp van materiaal uit andere preken van

⁵¹ G. WIJDEVELD: *Twintig preken van Augustinus* (Baarn 1986) 9-10.

⁵² Chr. MOHRMANN: *Saint Augustin écrivain* (= Recherches Augustiniennes 1) (Paris 1958, blz. 43-66).

⁵³ PEEBLES: *St. Augustine, Sermo 190*, 351 (13).

Augustinus extra sterk aan, waardoor hij het probleem (voor zichzelf) verder kan concretiseren en verduidelijken.

Vanwege de talloze ingrepen is de stilistische verfijning die preek 190 kenmerkt, in de Newberry-Yale-tekst vrijwel geheel verdwenen.

Hierdoor wekt de Newberry-Yale-tekst de indruk eerder een soort uittreksel voor privégebruik of een preekvoorbereiding te zijn, waarin naast een aantal basisgedachten zoals die in preek 190 door Augustinus zijn verwoord, enige al dan niet bewerkte citaten uit andere preken van Augustinus verwerkt zijn, dan een ter voorlezing in de eigen kerk ingekorte versie van deze kerstpreek. Want de schuivende, ruisende, ratelende, flitsende, glinsterende woordenstroom die zo kenmerkend is voor Augustinus, is in de Newberry-Yale-tekst tot een dode draad geworden.⁵⁴

Vertaling van beide teksten⁵⁵

- 1 Onze Heer Jezus die bij de Vader was voordat Hij werd geboren uit een moeder, koos niet alleen de maagd uit wíe Hij werd geboren, uit, maar ook de dag waaróp.

In hun onzekerheid kiezen mensen heel vaak ergens dagen voor uit, de een om een nieuwe wijngaard aan te leggen of een huis te bouwen, de ander om op reis te gaan, weer een ander om te trouwen. Daarmee hoopt men te bereiken dat zijn onderneming voorspoedig zal verlopen. Maar wat niemand uit kan kiezen, is zijn geboortedag. Onze Heer kon ze allebei uitkiezen, zijn moeder én zijn geboortedag: Hij kon ze ook allebei schéppen. Vanzelfsprekend koos Hij zijn geboortedag niet uit zoals mensen dat doen, die volkomen ten onrechte menen dat hun lot van de stand der sterren afhangt. Door op deze dag geboren te worden is de Heer niet gelukkig gewórden, nee, daardoor heeft Hij de dag waarop Hij geboren wilde worden, gelukkig gemáákt.

Hij die elke dag maakt, heeft deze dag uitgekozen.

Want de dag van zijn geboorte draagt ook het geheim van zijn licht. De apostel Paulus brengt het als volgt onder woorden: “De nacht loopt ten einde, de dag breekt aan. Laten wij ons dus ontdoen van de werken van de duisternis en ons

⁵⁴ De formulering is van VAN DER MEER: *Augustinus de zielzorger* 364.

⁵⁵ Tekstgedeelten die de hele regel in beslag nemen, komen in beide teksten voor. Tekstgedeelten die rechts inspringen, behoren tot preek 190, tekstgedeelten die links inspringen tot de Newberry-Yale-tekst. Bij kolommen behoort de linkerkolom tot preek 190 en de rechterkolom tot de Newberry-Yale-tekst.

toerusten met de wapens van het licht. Laten wij ons behoorlijk gedragen, als op klaarlichte dag.”⁵⁶

Laten wij de Dag erkennen en zelf dag zijn. Want toen we in ongelooft leefden, waren we nacht. En dat ongelooft, dat de hele wereld als een nacht heeft omhuld, moet minder worden door de groei van ons geloof. Daarom begint de nacht vanaf de geboortedag van onze Heer Jezus Christus tijd te verliezen terwijl de dag er tijd bij krijgt.

Aldus Paulus.

Het geloof moet groeien en daardoor moet ons ongelooft, dat de hele wereld als de nacht omhult, minder worden. Daarom worden de nachten vanaf de geboortedag van onze Heer Jezus Christus korter terwijl de dagen langer worden. En daardoor komt het dat Hij, die zelf bepaalde wanneer Hij geboren werd, voor deze dag koos. Door zijn geboorte kunnen wij opnieuw geboren worden, door zijn dood hoeven wij niet te sterven.

Wij moeten deze dag dus als een plechtige feestdag beschouwen, broeders en zusters. Niet ter ere van de zon, zoals de ongelovigen dat doen, maar ter ere van Hem die de zon heeft gemaakt.

Want wat Woord was, is vlees geworden⁵⁷ om omwille van ons onder de zon te kunnen zijn. Want in het vlees bevindt het zich inderdaad onder de zon, maar in majesteit strekt het zich ver boven het heelal uit, waarin het de zon heeft geschapen. Nu staat het Woord echter ook in het vlees boven die zon, die door de blinden van geest die de ware zon van gerechtigheid niet zien,

We mogen de mening niet delen van mensen die in Christus alleen maar een mens zien, en die beweren dat Hij pas onze Heer is geworden vanaf het moment dat Hij uit een maagd geboren is.⁵⁹ Die mensen kennen het geheim van het goddelijk heilsplan niet. Bij zijn geboorte werd Hij méns. Want het Woord was God en het Woord was bij God.⁶⁰ Daarom is alles door Hem geschapen. Ook

⁵⁶ Rom 13,12-13.

⁵⁷ Vgl. Joh 1,14.

⁵⁸ Vgl. Mal 4,2 (=3,20). Vgl. Mt 5,45.

⁵⁹ In plaats van *cepisset* wordt in regel 40 *cepisse* gelezen.

⁶⁰ Vgl. Joh 1,1.

als god wordt vereerd.⁵⁸

Maria dus. Hoe had Hij anders geboren kunnen worden uit een moeder? Zijn moeder zou niet eens bestaan als ze niet door Hem geschapen was.

- 2 Deze dag, Christenen, moeten we dus niet vieren als de dag van zijn geboorte als God, maar als die van zijn geboorte als mens.

Vandaag is de Heer immers onder ons gekomen. Daarmee kan Hij die vanuit het onzichtbare zichtbaar is geworden, ons helpen om vanuit het zichtbare het onzichtbare te bereiken.

Wij moeten vanuit ons katholieke geloof namelijk niet vergeten

Want dat moeten wij toch weten, broeders en zusters, wij moeten volgens ons katholieke geloof niet uit het oog verliezen

dat de Heer twee maal is geboren: één keer als God en één keer als mens.

De ene keer buiten de tijd, de andere keer binnen de tijd.

En het zijn allebei wonderbaarlijke geboorten: de ene zonder moeder, de andere zonder vader. We kunnen zijn geboorte als mens al niet bevatten. Hoe moeten we zijn geboorte als God dan beschrijven?⁶¹ Want wie kan zijn geboorte nu volledig bevatten,

een geboorte die volkomen ongekend, ongewoon en uniek is op deze wereld? Die, hoe ongelooflijk ook, geloofwaardig is geworden en in de hele wereld – het is niet te geloven – geloofd wordt.

zijn ongekende, ongewone, unieke geboorte zoals er nooit eerder een had plaatsgevonden en er later ook nooit meer een zou plaatsvinden?

Een maagd wordt zwanger, ze baart een kind en blijft daarbij maagd.⁶²

Waar het menselijke verstand niet bij kan, dat vat het geloof wél. En waar het menselijke verstand het laat afweten, boekt het geloof vooruitgang.

⁶¹ Vgl. Js 53,8.

⁶² Vgl. Mt 12,14.

Want wie zou het wagen te zeggen dat het Woord van God, waardoor alles is gemaakt,⁶³ zichzelf geen lichaam had kunnen maken, desnoods zonder moeder? Het heeft de eerste mens toch ook zonder vader of moeder gemaakt?

Wie kan dat nu volledig bevatten? Toch is het niet zo vreemd: in de buik van een maagd werd Hij toch ook zonder vader en moeder mens?

Door aan te breken is de dag immers niet veranderd. Hij die de dag heeft gemaakt waarop zijn geboorte plaatsvond, heeft ook zijn geboorte gemaakt.⁶⁴ Hij kon zonder moeder mens worden zoals Hij wilde en uit wie Hij maar wilde. Want Hij was God.

Het staat vast dat Hij beide geslachten, het mannelijke en het vrouwelijke geslacht, heeft geschapen. Daarom wilde Hij beide geslachten door geboren te worden ook eren

die Hij was komen bevrijden.

Het verhaal over de misstap van de eerste mens kent u vast wel. Om de man ten val te brengen maakte de slang gebruik van de diensten van de vrouw, want zelf durfde hij niet tegen de man te spreken.⁶⁵ Met de hulp van het zwakke geslacht overmeesterde hij het sterke.

U kent het verhaal over de val van de eerste mens, broeders en zusters. Omdat de slang niet van aangezicht tot aangezicht met de man durfde te spreken, gebruikte hij de oren en de tong van de vrouw om de man te misleiden.⁶⁶

Door via de vrouw tot de man door te dringen wist hij de man en de vrouw allebei te voor zich te winnen.

Om te voorkomen dat wij – zoals in een opwelling van echte pijn – voor de vrouw zouden

Op grond daarvan zouden wij het vrouwelijk geslacht zeker kunnen haten, want sindsdien hebben we

⁶³ Vgl. Joh 1,3.

⁶⁴ In de regels 71-73 wordt gelezen *Quis hoc comprehendat? Illud ... non est, quia ... (illud: aanbreken zonder te veranderen <-> hoc: geboren worden zonder te veranderen).*

⁶⁵ Vgl. Gn 3,1-5.

⁶⁶ Vgl. Gn 3,1-5.

huiveren omdat ze te lijden onder onze dood: we zijn verantwoordelijk zou zijn voor hierin terechtgekomen door de onze dood zonde van de eerste mensen⁶⁷

en op grond daarvan zouden aannemen dat ze verdoemd is, zonder mogelijkheid tot eerherstel, wilde de Heer, die kwam zoeken wat Hij verloren was,⁶⁸ beide geslachten in onze aandacht aanbevelen door ze in ere te herstellen, want beide geslachten waren verloren.

Geen van beide geslachten mag de Schepper dus de schuld geven. Toch mag geen van beide geslachten de Schepper de schuld geven.

De geboorte van de Heer heeft beide geslachten aangemoedigd om op het heil te hopen.

Dus omdat onze Heer, de Schepper van de man en de vrouw, zowel de man als de vrouw wilde aanbevelen, wilde Hij dat de man via de vrouw werd geboren.

Voor het mannelijke geslacht ligt de eer in het lichaam van Christus, voor het vrouwelijke in de moeder van Christus. De genade van Jezus Christus heeft de geslepenheid van de slang overwonnen. Het mannelijke geslacht is geëerd in het lichaam van Christus. Beide geslachten zijn geëerd. De slang was de kluts kwijt en droop af!

Daarna zorgde de Heer ervoor dat de vrouwen zijn verrijzenis het eerst konden melden. Een vrouw had zijn dood gemeld, en daarom wilde Hij dat ook zijn leven door een vrouw zou worden gemeld. Kop op, vrouwen!

3 Laten beide geslachten dus in Hem die vandaag geboren is, herboren worden. Beide geslachten moeten de dag van vandaag vieren. Niet omdat Christus de Heer 3 Beide geslachten moeten op God vertrouwen en deze dag vieren: niet omdat Christus pas vandaag begon te bestaan,

⁶⁷ In plaats van *possumus* wordt in regel 93 *possimus* gelezen.

⁶⁸ Vgl. Lk 19,10.

pas vandaag als Heer begon te
bestaan,

maar omdat Christus die altijd al bij de Vader was, vandaag het lichaam dat Hij van de moeder had gekregen, het licht heeft doen zien.

door zijn moeder vruchtbaarheid te schenken, zonder haar haar maagdelijkheid af te nemen.	Hij schonk zijn moeder vrucht- baarheid, maar nam haar haar maagdelijkheid niet af.
---	---

Ziet u wel, broeders en zusters! Hij wordt ontvangen, Hij wordt geboren en Hij is een onmondig kind. Wat voor een kind? Zo heet dat natuurlijk omdat hij niet kan praten, omdat Hij niet kan spreken.

Hij is dus een onmondig kind en tegelijk het Woord. In het lich- haam zwijgt Hij, maar door mid- del van de engelen onderwijst Hij.	Hij is een onmondig kind en tegelijk het Woord van God. In het lichaam sprak Hij niet, spreken deed Hij door middel van de enge- len.
---	---

In die engelen was Hij namelijk zelf. Hij zond hen naar de herders, die hun kudde bewaakten.

Hij laat zich door de engelen aan de herders aankondigen als de Vorst en Herder der herders.	Die kondigden Hem aan als de Vorst der herders.
--	--

De herders moesten het eerst naar Hem toekomen, want zij moesten Hem het eerst aanbidden

En Hij ligt in de krib als voer voor de gelovigen, zijn lastdieren. Zo was het immers voorzeggd door de profeet Jesaja:	toen Hij als voer voor de zwakken, zijn lastdieren in de krib lag. De profeet Jesaja had immers gezegd:
--	---

“Een os kent zijn eigenaar, een ezel de krib van zijn meester.”⁶⁹

Dat ezeltje verbeeldt het volk der heidenen.

⁶⁹ Js 1,3.

Daarom zat Hij op een ezeltje,
toen Hij Jeruzalem binnenging

Daarom zat Christus op een
ezeltje toen Hij de stad Jeruzalem
binnenging.

onder luide toejuichingen van de menigte die voor Hem uitging
en achter Hem aan liep.⁷⁰

“De os kent zijn eigenaar dus, terwijl het ezeltje de krib van zijn
meester kent.”⁷¹

Ook wij moeten Hem erkennen,
op zijn krib afgaan, het voer eten
en onze Heer en Leidsman op de
arm nemen. Dan zullen we onder
zijn leiding aankomen in het
hemelse Jeruzalem.

Ook wij moeten onze Meester
kennen, broeders en zusters. Ook
wij moeten op de krib afgaan, het
voer eten en de Heer op de arm
nemen. Op die manier moeten wij
op weg gaan naar het hemelse
Jeruzalem. Mogen we daar onder
zijn leiding, met Hem als gids aan-
komen.

Christus' geboorte uit een
moeder is een teken van zijn
zwakheid, maar die van zijn
geboorte uit de Vader een van
zijn verheven majesteit.

Inderdaad, Christus' geboorte lijkt
een beetje zwak, een beetje goed-
koop. Een kind, gewikkeld in doe-
ken en in een krib liggend, dat is
goedkoop. Maar, de engelen kon-
digen Hem aan, en de herders aan-
bidden Hem. Als u ooit al op zijn
zwakheid neerkeek, verbaas u dan
nu over zijn majesteit.

Onder de dagen in de tijd heeft Hij een dag in de tijd, maar
zelf is Hij de eeuwige dag uit de eeuwige dag.

- 4 Terecht laten wij ons aanvuren door de klanken van Davids he-
melse bazuin, als we in een psalm horen: “Zing de Heer een
nieuw gezang, zing de Heer, heel de aarde. Zing de Heer en
zeggen zijn naam.”⁷² Laten wij Hem herkennen en laten wij dag
aan dag Hém verkondigen,⁷³ die op deze dag als mens geboren
is. Zoon-Dag uit Vader-Dag, God uit God, licht uit licht. Dát is

⁷⁰ Vgl. Mc 11,7-10.

⁷¹ Js 1,3.

⁷² Ps 95 (96),1-2.

⁷³ Vgl. Ps 95 (96),2.

het heil waarover ergens anders wordt gezegd: "God ontferm U over ons en zegen ons, laat uw aangezicht over ons lichten, opdat wij op aarde uw weg erkennen, bij alle volken uw heil."⁷⁴ De woorden *op aarde* worden herhaald in *de volken*. En de woorden *uw weg* in *uw heil*. Wij weten nog dat de Heer heeft gezegd: "Ik ben de Weg."⁷⁵ En zojuist, toen het evangelie werd gelezen, hoorden we dat de zalige Simeon, een oude man, een openbaring van God kreeg: hij zou de dood niet proeven voordat hij de Gezalfde van de Heer had gezien.⁷⁶ Toen Simeon het kindje Jezus in zijn armen had genomen en de grootheid van dat kleintje had herkend, zei hij:⁷⁷ "Nu laat U, Heer, uw dienaar naar uw woord in vrede gaan, omdat mijn ogen uw heil hebben gezien."⁷⁸ Laten wij dag aan dag zijn heil verkondigen.⁷⁹ Laten wij onder de heidenen zijn heerlijkheid verkondigen, onder alle volken zijn wonderen.⁸⁰ Hij ligt in een krib,⁸¹ maar Hij omvat de hele wereld. Hij ligt aan de borst,⁸² maar Hij voedt de engelen. Hij is gewikkeld in doeken,⁸³ maar Hij kleedt ons in onsterfelijkheid. Hij wordt gezoogd, maar Hij wordt ook aanbeden. In de herberg is er geen plaats voor Hem,⁸⁴ maar in het hart van de gelovigen bouwt Hij zich een tempel.

Want om de zwakheid krachtig te laten worden werd de kracht zwak.

Ook voor zijn menselijke geboorte kunnen we dus beter bewondering hebben dan minachting. En laten we daarin erkennen hoe zo'n verheven majesteit zich omwille van ons vernederd heeft. Laten we daarom de liefde aanen, dan kunnen we zijn eeuwigheid bereiken.

Laten wij daarom de nederigheid van onze Heer nog meer bewonderen, want dan worden we opgebouwd in liefde.⁸⁵

⁷⁴ Ps 66 (67),2-3.

⁷⁵ Joh 14,6.

⁷⁶ Lk 2,26.

⁷⁷ Lk 2,28.

⁷⁸ Lk 2,29-30.

⁷⁹ Ps 95 (96),2.

⁸⁰ Ps 95 (96),3.

⁸¹ Vgl. Lk 2,7 en 2,12.

⁸² Vgl. Lk 11,27.

⁸³ Vgl. Lk 2,12.

⁸⁴ Vgl. Lk 2,7.

⁸⁵ Vgl. 1 Kor 8,1. In plaats van *caritatem* wordt in 200 *caritate* gelezen.

Summary

This article exists of two parts. In the first part Saint Augustine's Christmas sermon 190 is carefully compared with the Newberry-Yale-text, a late anonymous adaptation of this sermon, edited by B. Peebles. A clear analysis of both texts will show what a compiler can do to a text of a leading preacher. Obviously he didn't manage to equal the subtle structure of Saint Augustine's sermon – if he ever wanted to. The large quantity and the sort of omissions and additions force the conclusion that the intentions of the anonymous compiler with sermon 190 were quite different from those of Saint Augustine. Also the *latinitas* of the Newberry-Yale-text is not always well-phrased.

The second part shows a complete translation of both texts. The Newberry-Yale-text was not translated in Dutch before. In order to compare and value both texts, the translations of the non-corresponding parts are printed separately in two columns.

Joost van Nee, Augustijns Instituut. Correspondentie-adres: Augustijnendreef 15,
5611 CS Eindhoven, tel. 040 – 2467308, email: auginst@iae.nl.

